

Hoofdstuk II paragraaf 5 - Het gezin Furnée-Tielman

Het echtpaar Furnée-Tielman kreeg vier kinderen:

- Anton (28 augustus 1861)
- Jet (23 februari 1864)
- Louis (12 juni 1867)
- Hubertine (29 maart 1869)

Van de drie oudsten weten wij dat zij geboren werden op Turfmarkt 23 in Den Haag. Later verhuisde het gezin naar Korte Poten 8, waar ook de winkel gevestigd was.

Bij het schrijven van deze paragraaf hebben wij voornamelijk geput uit materiaal dat Anton nagelaten heeft. Hij maakte een interessant album, met foto's over zijn jeugd en zijn Indische jaren. Ook zijn er van hem verschillende schetsboeken, met potlood- en inkttekeningen, gemaakt tijdens zijn reis naar Indië aan boord van de „Conrad”, en ook in Indië zelf. Verder zijn er reisverslagen van uitstapjes en een schrift met allerlei liedjes, stukjes en voordrachten. Ten slotte schreef hij vanuit Indië vele lange en vaak amusante brieven aan zijn zuster Jet, die de brieven trouw heeft bewaard. Later heeft haar man Léon ze geordend en gebundeld. Al met al een schat aan gegevens die een meer gedetailleerde beschrijving van Antons leven in Indië, van de mensen die hij heeft ontmoet en de plaatsen die hij heeft bezocht mogelijk zou maken dan hier in dit hoofdstuk wordt gegeven. Ik heb me echter beperkt en probeer met hulp van bovenstaande bronnen vooral de personen Anton, Louis, Jet en Hubertine tot nieuw leven te brengen.

Anton ging als kleine jongen bij „Portemetaal” op school. Zo noemde hij in zijn kindertaaltje de Departementale School van het Nut tot het Algemeen die aan de Buitenhof gevestigd was. De foto van zijn klas - rond 1870 gemaakt - zal wel een van de eerste schoolfoto's zijn.

Later ging Anton in Delft voor landmeter studeren. Een „Kaart van de straatweg van 's Gravenhage naar Arnhem vervaardigd naar de Topografische en militaire kaart van het Ministerie van Oorlog door A. Ph. Furnée, aantal kilometers 138: aantal uren gaans 23” dateert waarschijnlijk uit deze studietijd.

Op 23-jarige leeftijd (januari 1884) gaat Anton naar Indië. Daar behoren de wandelingen met zijn zuster Jet tot de beste herinneringen: „Het was een heerlijke tijd die we samen doorbrachten. Wanneer ik met de trein van één uur uit Delft terug kon keren liet ik niet op me wachten. Jet kleedde zich en dan werden grote wandelingen gemaakt. Menigmaal strekten die zich zelfs tot naar de Leidschendam uit. Dan volgden we de laan van N.O. Einde, wandelden Voorburg door en kwamen binnen door aan de Dam. De trekvaart was gewoonlijk de terugweg. Wat een genot was dat buitenzijn. Met een gevoel alsof al die landouwen de onze waren beantwoordden we de beleefde groeten van boeren en boerinnen die we tegenkwamen. Bij mooie schilderachtige partijen bleven we dikwijls in genieting staan en nooit werd Jet moe mijn landschapsbeschrijvingen te horen, ook zij begon te gevoelen wanneer deze of gene boomgroep mooi deed tegen de lucht...” Aan „Lieve beste Jet” schreef hij: „Herinner jij je nog die vele middagen die we wandelende en vele zaken besprakende doorbrachten (...) hoe we ons voorstelden dat mijn toekomst in Indië beter zou zijn...” (Rotterdam Estate, 7 oktober 1884).

„Alleen de laatste dag wilde ik alleen zijn met mijn afscheid van die heerlijke omstreken van Den Haag. Alleen Cas ging met me mede. En het was of ook hij begreep dat ons samenzijn ten einde liep. Nu eens uitermate vrolijk, om me te laten herdenken de vele malen die we samen buiten hadden doorgebracht, dan weer dicht bij me was er een zekere onrust te bespeuren die ik niet anders kan verklaren dan dat mijn onrustigheid op hem overging. En toen ik dat heerlijke Hollandse wazig nog eens innig bewonderd had, en een tot weerzien gedacht had bij het aanschouwen der natuur die ik door schilderen en tekenen steeds getracht had beter te begrijpen en te leren waarderen was het of het scheiden mij lichter zou vallen. Met een vol gemoed ging ik naar huis.”

Lang had Anton uitgezien naar zijn Indisch verblijf. Als motto voor zijn jeugdalbum gebruikt hij een gedicht van De Génestet:

„O dromen van mijn jeugd en van mijn lange nacht!
O zielsverlangen dat mij langzaam doet verteren!
Ik reikhals naar de top der bergen en ik smacht,
ik hunker naar de blauwe meren!
Ik heb al lang genoeg mijn effen pad betrêên,
'k wil rijzen, dalen, 'k wil genieten, leren, zwerven;
Ik wil voor lange jaren heen;
Voor ik Gods wondren heb gezien, kan ik niet sterven!”

Toch kwam zijn vertrek naar Indië voor zijn kunstbroeder Vincent van Gogh, met wie Anton in de zomer voor zijn vertrek vaak was opgetrokken, onverwacht. In een brief aan „amice Furnée” schrijft hij:

„Deze morgen ontving ik Uw schrijven dat me Uw zo spoedig op handen zijnde vertrek naar Indië bericht. Weinig had ik gedacht (dat) dit zo spoedig reeds zou plaats hebben, Van harte hoop ik dat gij in Indië goed zult kunnen aarden. Misschien zal dit nu beter gaan dan indien ge eerst nog een lange tijd in Holland waart gebleven en veel in Holland had geschilderd. Dan, als men eerst eens geheel en al in het grijze trieste van hier is verdiept kan men bezwaarlijk in een Indische natuur zich inwerken misschien. Maar in de gegevenen, indien nu gij gans en al U tracht in te werken in de natuur daar zo zal dat denk ik U nog wel lukken. En wie weet wat curieuze pittoreske gevallen ge ginder vinden zult.

Veel Franse en ook andere schilders bevonden er zich goed bij naar Algiers of Egypte te gaan en ik stel mij voor (dat) Indië enigszins soortgelijke effecten moet geven. (...) Het doet mij zoveel genoegen dat ge warm blijft voor het schilderen en ik geloof op conditie van volhouden gij het een heel eind kunt brengen. Hierbij nog een bestelling voor Uw vader. De waterverfpenselen zult ge wel zo goed willen zijn voor me uit te zoeken niet te duur en ook niet te dik zoals men gewoonlijk wel gebruikt.

Nu amice, steeds zal ik met veel genoegen terugdenken aan menige wandeling die we samen deden. En wees verzekerd dat ik U niet zal vergeten en me zeer aanbeveel om als ge ginder zijt spoedig iets van U te vernemen. Van mijn kant zal ik U nog wel eens enige krabbels sturen van wat ik zal onder handen hebben. En nu dus goede reis toegewenst en voorspoed in Uw ondernemingen, in 't bijzonder voorspoed met het schilderen ook. Met een hartelijke handdruk, in gedachten t.à.t. Vincent.”

In een P.S.: „Wil Uw vader s.v.p. zeggen (dat) ik tegen 20 januari Zed. geld zal kunnen zenden voor wat er nog staat en voor deze bestelling.” (Nuenen, januari 1884).

Met dat geld zenden ging het echter niet zo vlot. In een ongedateerde brief aan „Mijnheer Furnée” vraagt Vincent uitstel van betaling. Hij is ook bereid om in plaats van geld enige schilderstukken te zenden....

Later, in Indië, als Vincent al overleden is, leest Anton een bespreking van een tentoonstelling van van Goghs schilderijen in de Haagse Kunstkring en citeert daaruit: „Heere God wat een sublieme kunst is hier te zien! Wat 'n kleur, wat 'n gloed, wat 'n licht, wat 'n zon! (...) Ik schrijf hier geen kri-

tiek, ik zal het wel laten. (...) Grote God, waarom zijn het juist de corypheeën die 't eerst aan de kunst worden ontrukkt?" Anton tekent hierbij aan: „Ik heb Vincent gekend, zelfs zeer intiem gekend. Een jaar lang ging ik dagelijks met hem om. Ik heb hem gezien in die grote strijd die hij te strijden had tegen onwil van de schilderswereld om in hem de grote man te zien die hij reeds bij zijn leven was. Ik heb hem gekend in al die ellende die hij moest lijden (...) Arm en miskend zwierf hij rond, dikwijls dagenlang zijn troost zoekend buiten in de natuur, die hij alleen zo waarachtig kon begrijpen dat zij alleen door hem wenste vertolkt te worden (...) En nu Vincent gestorven is durft de wereld zelfs geen critiek te schrijven. Verheerlijkt wordt zijn kunst. Een nieuwe school heeft hij gesticht; waarop al zijn kunstbroeders die in weelde en overdaad leven niet kunnen wijzen. Maar is dan de weg der ellende alleen, de weg tot iets groots?

Grote God, waarom laat de wereld haar corypheeën van ellende omkomen! Ellende ontrukkt hen aan de kunst!

Die ecloge (lofspraak) na zijn dood is mij een walg, omdat ze geschiedt door hen die hem vermoord hebben!" (Garoot, 21 juli 1892).

Eenmaal in Indië krijgt Anton van thuis allerlei pakjes toegestuurd. Mondwater, een blik met gebak, waaraan hij helaas nog niet kan beginnen aangezien hij een lintworm heeft en moet vasten. „Morgenochtend is de kuur afgelopen en tegen 11 uur komt de dokter naar de kop zoeken." Verder bladmuziek en boeken: Jan Hollands Keesje Putbus („meer dan geestig") en van Zanden Kolff „Een avondje bij Anton Rubinstein" („uitstekende muzikale landschapschildering"), kranten, portretten, beschuitjes en Haagse bolletjes, een „nette" schildersdoos en een ezeltje. Zelf vraagt hij om twee Eau de cologne-sputten, groene huishoudezeep, een zakmes en kousen, „ de lengte van de kous van de hiel af gerekend moet zijn zo lang als inliggend koordje".

Vooraf na het overlijden van zijn vader op 11 april 1894 stuurt Anton nog wel eens geld op aan „Ma en Jet": f25,00 voor een reisje, voor een concert-abonnement op Diligentia; een wissel van f200,00. Winter 1896 is Anton vaak ziek, verdient daardoor niet veel en kan voor de familie thuis de tandarts niet meteen betalen. „Wil dus aan de tandenjood zeggen dat hij de 5e of de 6e juli zijn duiten kan krijgen".

Het doet hem genoeg te horen dat Jet weer aan het zingen is. „Uren aan zulke zaken gewijd vinden zo ruimschoots hun beloning." (Singapore, 8 september 1885). Als Jet klaagt over haar eentonig leven geeft hij daarvoor een „goed medicijn": „Elke keer als je denkt dat je je gaat verveelen ga je naar de piano en studeer zo lang als je maar kan. Op die manier verveel je je geen ogenblik en van eentonigheid is geen sprake". (Batavia, 13 januari 1886). Jet gaat ook vaak naar concerten toe. „Met genoeg las ik dat je zo van de Diligentia-concerten hebt geprofiteerd." (Garoot, 27 maart, 1893). „Die Diligentia-concerten zijn heerlijk, je moet ze maar trouw blijven bezoeken. je moet me gelegenertijd maar waarschuwen wanneer je een nieuw abonnement moet nemen." (Poerworedjo, 23 februari 1894).

Zelf houdt Anton ook veel van muziek. Hij speelt viool, begeleidt op de piano en zingt tenor in een herenkwartet.

„Eergisteren gaven de employé's van de verschillende suikerfabrieken een bal aan de ingezetenen van Tegal. Het bal was uitstekend geanimeerd en eerst tegen twee uur gingen de dames naar huis. De heren bleven natuurlijk. We vormden een reuze kring in de balzaal en toen moest natuurlijk Furnée met zijn viool voor den dag komen. Het was namelijk al spoedig hier bekend dat ik verscheidene Engelse deuntjes kon. Ik heb er dan ook een stuk of zes voorgedragen - en met succes! De secretaris van de stad stelde een dronk op mij in (...) 's Morgens kreeg ik nog een bedankje van de feestcommissie en dat alles om een stuk of wat Engelse moppen die ik hier en daar heb opgedaan." (Tegal, 6 april 1886). Behalve de „Engelse deuntjes" maken trouwens ook Zampa, een serenade van Haydn en het Blumenlied veel opgang.

In Tegal had Anton een heerlijke tijd en wanneer hij begin 1887 wordt overgeplaatst krijgt hij een groots afscheidsfeest aangeboden. Uit het Advertentieblad voor Tegal (ongedateerd): „Met de laatste kustboot vertrokken van hier (...) de heer Furnée. Door enige notabelen dezer plaats was een

commissie gevormd om de heer F. bij zijn vertrek een souvenir aan te bieden; de deelname, hoewel in lang niet algemeen, is toch voldoende geweest om genoemde heer een gouden horloge met inscriptie aan te bieden. De aanbidding had plaats op Zondagavond in de Sociëteit.”

De volgende brief schrijft Anton op 4 april 1888 vanuit Koedoes: „Wat zou je opkijken wanneer je nu eens de luxe kon zien waarin ik leef. Je zoudt Anton zeker niet herkennen achter de grote schrijftafel waarboven een grote kroonlamp hangt in een voorgalerij vol prachtige meubels, antieke tafeltjes met grote vazen, of wanneer je me straks zoudt zien in een grote gemakstoel, met mijn voeten op een prachtig tijgervel dat ik cadeau heb gekregen, en genietend van de koele avondlucht”.

Anton heeft het in Indië echt naar zijn zin: „Indië is een leuk land, vind je niet? Het is werken of pret maken. Maar waarom zouden we niet. Ik zeg maar een mens is maar eens op de wereld. En als je nu geen verdriet hebt van vrouw of kinderen, zoals ik, en wanneer je beren met hun gebrul niet uit de slaap houden, en wanneer je geen last hebt van reumatiek en duizend andere kwaaltjes die een mens zijn leven vergallen, en wanneer je tenslotte een vrolijk humeur hebt, waarom zou je dan met een slaapmuts en een lange pijp over al het nare gaan zitten piekeren dat er ook in de wereld te koop is. Ik moet er niets van hebben. En zolang ik gezond blijf als nu zal ik zeker niet spoedig veranderen en oud worden. Leve de vrolijke opvatting!” (Garoeet, 27 maart 1893).

Over zijn broer Louis, die in Utrecht farmacie studeert maar ook veel tijd aan schilderen besteed, is Anton aanvankelijk niet tevreden. „Een dag of wat geleden heb ik een brief aan Lewis geschreven. Je hoeft niet te vragen of ik me geërgerd heb over de verbazende gedachteloosheid waaraan hij schijnt te lijden. Of zou hij denken dat zij die hem nu zo ophemelen in zijn schilderkunst hem als hij mislukken mocht zullen te eten geven. Daarvoor zijn de mensen tegenwoordig veel te materialistisch. Ik heb hem er flink over geschreven en hoop dat ook jij je influëntie dit jaar eens zult doen gelden, om hem te brengen waar hij wezen moet. Laat hem inzien dat dit jaar het beslissende voor zijn geheel volgende leven voor hem is. In 87 is Lewis er bovenop, of hij daalt om steeds dieper te dalen. En wat er dan van hem terecht moet komen in de tegenwoordige tijd waarin de struggle for life groter is dan ooit mag Joost weten.” (Tegal, 6 april 1886). Later schrijft hij: „Jammer dat die kerel zo slecht oppast (...) Ik wil nu maar hopen dat hij, zoals hij geschreven heeft, zijn liefhebberijen maar voor een poosje in de doos heeft gedaan. 't Is wel jammer dat aangeboren talenten niet altijd in zo grote mate aanwezig zijn dat ze genieën produceren want die halve talenten zijn zeer dikwijls het ongeluk van vele jongelui.” (Tegal, 18 november 1886). Geleidelijk aan krijgt Anton meer waardering voor de artistieke talenten van zijn broer. Hij is blij met de ontvangst van een compositie voor piano en viool die Louis voor hem heeft gemaakt. Over een schilderstukje van Louis: ‚Ik moet zeggen, hij schildert verbazend goed...’ (juni 1892).

Groot nieuws is natuurlijk Louis' verloving: „Wel heremijntijd, wat een brief vol nieuws. Ik kon mijn ogen nauwelijks geloven. Van Lewis heb ik nog niets vernomen zodat ik nog geheel en al onbekend ben wie het voorwerp van zijn aanbidding is.” (Garoeet, 1 juni 1891).

Zijn aanstaande schoonzusje blijkt Cato (Govers) te heten en Anton gaat hoe langer hoe meer van haar houden. „Ik geloof dat we een lief schoonzusje krijgen, Jet, die dritte in unserm Bunde.” (Bajongbong, 3 juni 1892).

Na het overlijden van Antons vader beschrijft Cato haar aanstaande zwager hoe het droevig proces is afgelopen. Anton schrijft zijn „zus in spe” terug en belooft: „Wanneer ik naar Holand kom, breng ik wat moois voor je aanstaande salon mee.

Heeremijntijd, wat zal ik je dan een boel vertellen want weet je, ik ben een bereisde Roel die op zijn tochten geweldig veel zag. (...) Zorg voor een gemakkelijke stoel, want daar houden Indischgasten van, voor lekkere sigaren en een heerlijke kop thee en je zult eens zien hoe dikwijls ik kom aanlopen om een boom op te zetten.” (Poerworedjo, 25 mei 1894).

Ondertussen doet Louis een bod naar de doctorsgraad. „Toen ik gisteren avond in de soos kwam en de couranten doorliep viel mijn oog op een bericht uit Holland dat me o zo veel genoeg deed. De heer A.L.C. Furnée was gepromoveerd tot Dokter in de filosofie, naar aanleiding van een

proefschrift spreek zelf het woord maar uit. Kerel, dat heb je hem kranig geleverd. Ik ben werkelijk trots op mijn broer. Wat zal dat thuis een vreugde geweest zijn. O zo graag was ik erbij geweest, maar wees verzekerd dat, al zit ik ook wat ver, dat ik hartelijk in je vreugde deel en je feliciteer met een warme handdruk. - En laat ik bij mijn felicitatie de wens voegen dat de zaken zo prachtig zullen gaan dat ik binnenkort zal mogen lezen: Gehuwd Dr. A.L.C. F. met enz., (Poerworedje, 12 september 1895).

Zoals Anton ergens schrijft: „Van Lewis tot de kunst, il n'y a qu'un pas.”

„Schilderen”, schrijft Anton, „heeft voor mij nog altijd de oude attractie. (...) Ik verzeker je dat er een bepaalde volharding voor nodig is om de liefhebberij door te zetten wanneer je altijd maar alleen moet zoeken, met niemand om eens raad te kunnen vragen. En het is zo moeilijk hier, zo verbazend moeilijk, je hebt er geen denkbeeld van (...) de lichteffecten veranderen hier zo gauw dat je werkelijk snelschilder moet zijn om een of ander mooi landschap goed weer te geven. Van de 50 studies gelukt er dan ook gewoonlijk maar één. En die voldoet dan nog niet geheel en al.” (Poerworedjo, 10 juli 1895).

Per brief krijgt hij goede adviezen van Louis: „Een paar opmerkingen van hem hebben zulk een ommekeer in het verkrijgen van effecten ten gevolge gehad dat ik hem een stapel vragen heb toegezonden.” (Wanaradja, 6 januari 1893). Toch gaat Anton er volstrekt niet op vooruit. „Alhoewel me dat niet meevalt, zal het me niet ontmoedigen. Het is verbazend moeilijk om de Indische natuur weer te geven. Je hebt hier met een massa zaken te kampen waarvan je in het eenvoudige Holland geen begrip hebt, zodat ten Kate die hier indertijd studies gemaakt heeft, gezegd moet hebben dat hij als de drommel naar Holland terugging om van zijn palet geen doolhof te maken.” (Poerworedjo, 29 augustus 1893). Het is zo ontzettend moeilijk om de Indische warmte, die zon, in studie te krijgen. Bovendien is er in Indië „geen wrijving op kunstgebied”. Al in tien jaren heeft Anton geen enkele tentoonstelling gezien.

Zomer 1891 verlooft Antons jongste zusje Dik (???) zich met Dirk Warnsinck. Hij is landmeter en wil - tot grote vreugde van Anton - na zijn huwelijk in Indië gaan werken. „Zo zal ik dan onze Dik het volgend jaar hier verwelkomen. Wie dat ooit had durven denken, ja hopen, ik nimmer. Je begrijpt dat ik voor mij het heerlijk vind. Je komt er in Indië nog al eens gauw toe om elkaar eens op te zoeken en als ik dan eens veertien dagen verlof aanvraag en Warnsinck wordt niet aan het andere hoekje van Java geplaatst dan heb ik een bepaald doel voor m'n tocht.” (Garoet, 28 juni 1891).

Op 3 mei 1892 vertrekt Anton naar Batavia om Dik en Dirk te verwelkomen. „Zo brak dan eindelijk de lang verwachte Zaterdagmorgen aan.” Toen Anton op de kaai kwam lag de Prinses Marie nog maar 3 M. van de wal. Dik herkende haar broer onmiddellijk. Anton kostte het wat meer tijd. „Eerst toen de boot stillag en ik aan boord Dik eens goed had aangekeken kwamen de herinneringen weer boven. Dik zag er goed uit. Dat lorgnetje staat haar wel aardig. Haar spreken had ik me heel anders voorgesteld. Ik dacht een rammelaarster te ontmoeten van je welst, maar ze heeft iets bedaarden, je weet niet wat in haar spreken dat me aan tante Kee (w.s. Agatha Cornelia, zuster van Hendrik Jan) doet denken. Je begrijpt dat we de eerste ogenblikken wel een beetje beteuterd waten maar we zetten ons er spoedig overheen en toen kwam aan het vertellen geen einde. Ze heeft een alleraardigste wijze van voordragen. Om sommige verhalen heb ik dan ook tranen met tuiten zitten lachen.” Ze nemen gedrieën hun intrek in Hotel der Nederlanden. „Dik heeft nog voor mij piano gespeeld en ik moet je zeggen dat zij er dat wel aardig afbrengt. Ik had nooit gedacht dat zij zich zo accompagneren kon. Haar stem vind ik wel zwak. Die zet ze niet genoeg uit.” (Bajongbong, 3 juni 1892) Anton geeft haar een banjo cadeau die ze kan bespelen zolang ze in haar nieuwe huis nog geen piano heeft.

Dirk krijgt een baan als landmeter in Soekaboemi. Ze treffen een heerlijk klimaat en een mooie standplaats. Dik bevalt het heel goed. Anton had trouwens niet anders verwacht. „De Furnée's is een goed ras dat verstand heeft om zich ein te bürgern en zich a home te bereiden waar dan ook, en Indië is een heerlijk land, juist geschikt voor ons”. (Bajongbong, 3 september 1892).

De eerstvolgende Kerstdagen brengt Anton bij zijn zuster en zwager in Soekaboemi door: „Laat ik je alleen zeggen dat ze een alleraardigst huis hebben dat met smaak en verbazend netjes gemeu-

bileerd is. Het is er allergevoeligst en Dik pareert in haar woning of ze niet tien maanden maar tien jaren een huishouden heeft waargenomen. Ik verzeker je dat je bij Dik erg lekker eet en wanneer je dan in zo'n gezellig huis die levendige vrolijke Dik ziet met een paar rode wangen die menigeen haar benijden kan, dan kan je je voorstellen dat de dagen bij hen doorgebracht van de aangenaamste waren. Dirk is nogal stil, trouwens je weet hij is nooit van de vrolijkste geweest en omdat hij nogal eens in de buik sukkelde kan ik me voorstellen dat het er niet beter op wordt. Hij gaat nu met een bepaald medicijn flink vooruit." (Wanaradje, 6 januari 1893).

De Kneippkuur brengt Dirk totale genezing. „Verschillende lui die ik sprak vertelden me dat Warnsinck een heel andere kerel was geworden. Hij ziet er weer flink gezond uit (...) zijn humeur is totaal veranderd, in één woord: Warnsinck is weer zichzelf geworden." (Garoet, 1893).

Jet was wel wat treurig gestemd toen Dik het huis uit ging. Anton kan dat wel begrijpen want ze waren altijd samen. „Maar Jet, wanneer Dik een goed huwelijk sluit, dan moeten we toch weer denken, we hadden dit wel kunnen voorzien. Altijd samen blijven is nu eenmaal voor elk huishouden onmogelijk (...). Wie weet waarheen ik nog eenmaal mijn brieven voor jou moet adresseren. Want je moet nu maar direkt gaan denken dat je voor tante in de wieg gelegd bent. Het gebeurt zo vaak dat een jonge zuster het eerst in het huwelijksbootje stapt, te meer in de tegenwoordige tijd waarin het aantal meisjes zo zeer dat der jongelui overschrijdt (...) En zo zullen wij dan nog voor een poosje parallel gaan, beiden nog ongetrouwd en zelfs zonder plannen. Maar voor hoe lang? En als dan ook voor jou Jozef gekomen zal zijn, zal ik alleen overblijven, want je moet weten, lieve zus, dat ik volstrekt geen trouwplannen heb. Zolang ik geen positie als Warnsinck heb wil ik er absoluut niet aan denken. En wanneer ik landmeter zal zijn ligt nog zeer in het onzekere." (Garoet, 28 juni 1891).

Elders noemt Anton zichzelf een „verstokte celibatair die trouwen een grote dwaasheid vindt". Hij zal wel een ongetrouwde oom worden „die naderhand honderduit zal moeten vertellen aan de kleine neefjes en nichtjes van dat verre land waar hij zoveel jaren rondgezworven heeft." (Garoet, 27 maart 1893).

Zomer 1893 wordt Anton volslagen onverwacht tot landmeter gepromoveerd. Het was nog niet eerder voorgekomen in zijn corps dat iemand in ruim 7 jaren landmeter was. Halsoverkop moet hij met bestemming Batavia uit Garoet vertrekken.

Er is geen tijd meer om Dik en Dirk te bezoeken maar per telegram verzoekt hij hen om in Soekaboemi aan de trein te komen. „We hadden 12 minuten om nog even te bomen. Dirk ziet er uitstekend uit en Dik is met haar rode konen nog altijd Hollands welvaren. Het is een verduiveld knap vrouwtje, die zus van ons. Honderduit werd gebabbeld, tot de trein het sein van vertrekken gaf. Handjesgegeef en zakdoekengewuif en daar ging het weer boemtata, boemtata naar Batavia." (Poerworedjo, 7 juli 1893).

In Batavia zoekt Anton Stam en zijn vrouw op. Op 10 juni gaat hij er dineren. „Toen het twaalf uur sloeg herdachten wij de verjaardag van Ma." (Anna Elisabeth Frederika Furnée, 1868-1959, trouwde bij volmacht in 's Gravenhage op 15 september 1892 met Frederik Johannes Stam, kapitein luitenant ter zee. Zij was een dochter van Willem Jan Hendrik Furnée, en derhalve een nichtje van Anton.)

Vanuit Batavia gaat Anton naar zijn standplaats in Poerworedjo. Tijdens één van zijn inspectie-ritten krijgt hij een ongeluk. Bij het bestijgen van zijn paard slaat het paard met de staart, juist op het moment dat Anton zijn rechterbeen over de paardenrug slaat om in het zadel te komen. De haren blijven hangen in Antons knoopschoen. Het paard krijgt zo'n ruk aan de staart dat het op hol slaat. „Stel U nu mijn toestand voor. Op een hollend paard, schuin liggend op de rug, met één been vast in de staart waardoor ik onmogelijk in het zadel kon komen. Omdat ik een vlug en goed ruiters ben, bleef ik erop, als vastgeplakt tegen de zij van het paard. Nadat ik een eind was voortgerend zag ik dat het bergpad zich om de berg kromde en, vrezend dat ik er niet op zou blijven en in het ravijn zou storten, wierp ik me over het zadel heen van het paard. Ik viel op mijn handen maar kreeg door mijn been dat aan de staart van het beest vastzat, zulk een hevige ruk dat mijn arm uit het lid vloog. Goddank lieten de haren los, het paard ging door en ik lag behouden tegen de vlakke."

Met een draagstoel wordt Anton in de stromende regen naar Wonobode gebracht. De tocht duurt 5 1/2 uur. Gelukkig is er een dokter (Kohlbrugge). „Hij kon dus direct aan het werk. een zestal stevige heren die inmiddels bij elkaar waren gehaald hielpen strekken en de dokter bracht de arm weer op zijn plaats. Alle pijn was onmiddellijk geweken en een stevig verband hield de arm op zijn plaats.” (Poerworedjo, 15 januari 1894).

Anton schrijft deze brief aan zijn ouders om te laten zien dat zijn arm goed genezen is. aan Jet schrijft hij: ”Mijn arm is nu weer even krachtig als voorheen en ik dans weer dat het een aard heeft.” (Poerworedjo, 23 februari 1894).

In dezelfde brief reageert Anton op berichten van thuis: „Jammer dat ik moet lezen dat Pa en ma beiden zo aan het sukkelen zijn geweest. Maar zoals ik uit je schrijven heb menen te mogen opmerken is het leed alweer geleden. Pa is wellicht nog wat zwak, maar ik heb veel vertrouwen in ons geslacht, we zijn van een taai ras.”

Ondanks ziekte zijn er toch al voorbereidingen getroffen voor de verhuizing naar Obrechtstraat 44. „Het is zeker een verbazende verandering van de Poten naar de buitenstad en voor Pa die altijd zo'n werkzaam leven leidde, zal de verandering zeker niet het minst zijn. Van harte hoop ik nu maar eens spoedig van je te horen dat de beide oudjes gezond en met moed de nieuwe levenswijze zullen ingaan. En je zult het nieuwe huisje wel weer gezellig maken daar twijfel ik geen moment aan”.

Maar Hendrik Jan maakt de verhuizing niet meer mee. Een dag na zijn overlijden, op 12 april 1894, schrijft Louis aan „Beste Anton”: „Helaas hebben we onze goede beste pa moeten verliezen. Arme man! die zó gewerkt heeft om ons zó ver te brengen (...) Eén enkele benauwdheid van enige minuten deed hem voorgoed ophouden te lijden. Goddank ging hij heen zonder zorgen voor degenen die hij achterliet; en duidelijk is dit te zien op zijn kalme goede tevreden gezicht (...) Pa overleed 11 april, 12 1/2 v.m. Op zaterdag zullen Oom Willem, Anton, Heintz en ik Pa begraven op Eik en Duinen.” (Oom Willem is Hendrik Jans jongere broer. Heintz is de echtgenoot van Agatha Cornelia, „tante Kee”, Hendrik Jans zuster. Anton zou hun zoon kunnen zijn).

Kort na het overlijden van Hendrik Jan verhuizen Ma en Jet naar de Obrechtstraat. Samen hebben ze nu f1800 in het jaar. Anton vraagt zich af of Pa's „precosia”, een gouden horloge, enige ringen enz. verkocht moeten worden.

„Het zijn drukke dagen voor je beidjes geweest, Nu maar allebei het hoofd hoog gehouden en moedig de toekomst in. Wanneer er veel leed geleden is zullen prettige dagen nog meer geapprecieerd worden (...) Je moet me in je volgende brief toch eens schrijven hoe de inrichting van het huis is en waar ergens de Obrechtstraat uithangt. Niemand hier op de plaats kan het me zeggen. Het is zeker een heel nieuwe buurt. Schrijf me eens heel gedetailleerd over je wonen en leven.” (Poerworedjo, 6 juni 1894).

Hij twijfelt er niet aan of het zal er in het nieuwe huis recht gezellig uitzien. „Onze goeie vader was geloof ik nooit erg artistiek ontwikkeld, zodat ik overtuigd ben dat we onze kunstuitingen aan Ma te danken hebben (...) je hoeft niet te vragen of ik het huis in de Obrechtstraat eens graag zou komen opzoeken.” (Poerworedjo, 10 juli 1895).

Een jaar later heeft Anton serieuze plannen gemaakt om met verlof te komen. „Ik sukkel de laatste tijd nogal met mijn maag. Het schijnt de waarschuwing te zijn om weer eens wat Hollandse lucht in te ademen (...). Na rijp overdenken ben ik dan ook zo goed als zeker besloten, wanneer niets in de weg komt en alleen als ik een certificaat wegens ziekte voor 2 jaar kan krijgen, om in 97 over te komen. Het zal er dan voor mij wel geen vetpot zijn, want ik heb geen cent overgehouden maar ik heb f2263,- 's jaars verlofstraktement en heb niet veel nodig. En het is dan toch ook wel weer heerlijk om zijn familie en zijn land terug te zien. Ik ben van plan veel naar Drenthe en het Gooi en de Brabantse hei te gaan want ik wil mijn verloftijd hoofdzakelijk besteden aan het maken van schilderstudies en het ontwikkelen van mijn schilderkunst.” (Poerworedjo, 27 maart 1896).

Op 27 november 1896 schrijft hij vanuit Bondowoso een brief met „voor jou en Ma zeker verblijdende tijding. Ik kom naar Holland en vertrek van hier de 13e Januari met de „Koningin Regentes”. Tegen het einde van Februari ben ik dus in het Haagje (...) Ik stap natuurlijk eerst in de Obrecht-

straat af. Er is zeker thuis nog wel een hoekje waar ik me voor een poosje kan opschieten. Ik kan dan rustig naar een paar gemeubileerde kamers uitzien die ik van plan ben wat meer in de oude stad te huren. De Obrechtstraat is me wel wat ver uit de buurt (...). Een grote beurs breng ik niet mee, maar een gezond hart, veel levenslust en met veel plannen om mijn verlof eens goed te besteden." Anton is zelf niet veel veranderd, zo schrijft hij aan „Lieve Ma”. „Trouwens magere mensen blijven gewoonlijk dezelfde en de Furnée's hebben nooit veel last van hun vet gehad." (Poerworedjo, 5 juli 1896). Maar toch moet hij anderhalf jaar later (27 november 1896) schrijven dat hij wel heeft „een kale bol en aan de grijze kant hoor!"

Volgens plan vertrekt Anton half januari uit Indië. Op 8 februari 1897 schrijft hij vanuit Luzern aan „Lieve Ma": „Ik ben hier gisteren aangekomen en vertrek heden naar Basel, om morgen naar Parijs door te gaan waar ik een paar dagen verblijf. Ik zal van daar uit telegraferen wanneer ik kom. In alle gevallen kom ik met een dagtrein en dus ,s avonds aan. Ik zit hier midden in de sneeuw. Niet onaardig voor iemand die in de laatste jaren alleen maar groen zag."

Anton komt ziek in Nederland aan. Jet en haar moeder schrokken toen ze hem terugzagen, zo slecht zag hij eruit. Zijn „oude sobat" A. Dijkmans, een R.K. Priester heeft in de krant gelezen dat Anton aan boord van de Regentesse in Genua is aangekomen. „Het spijt me erg (...) dat U met geschokte gezondheid Uw verlof beginnen moest. Maar troost U, het klimaat van ons kikkerlandje (...) is een uitstekend middel tegen leverziekte." (Sittard, 18 maart 1897).

Op 12 juni 1897, de verjaardag van zijn broer Louis, overlijdt Anton op 35-jarige leeftijd in het ziekenhuis aan de Zuidwal.

Hij wordt op 15 juni op Eik en Duinen begraven.

Nog in Indië had eerder genoemde pastoor Dijkmans eens aan Anton geschreven - en Anton nam dit fragment op in zijn album - : „...mij verwondert het niet dat in Uw eenzaamheid Uw leven soms bewolkt is, dikwerf zelfs koude ogenblikken biedt. Hoe spoedig heb ik in U gezien dat ge niet waart wat de uiterlijke schijn deed vermoeden. Gij hebt behoefte aan ernst, in vele levensogenblikken behoefte aan meer dan oppervlakkige vriendschap, een gevoel van anderen die U begrijpen en innig kunnen medeleven. Ook aan U schonk God de onschatbare gave het schone te ontdekken waar vele anderen met onverschillig hart, met koud gemoed voorbijgaan. Maar daarom ook verhief hij Uw opvatting hoger dan die van anderen. Zwevende in een geheel andere kring dan waarin het vulgair zich beweegt, kent ge die kleine belangen, twisten en ergernissen niet, die deze verdelen en tegen elkaar in het harnas jagen. Beziel van de heiligste geestdrift beschouwde ik U op een hoogt geplaatst waar gij (...) Uw blikken uitstrekt naar dat rijk van schoonheid en deugd waarvan de artist van zuivere bloede hier reeds burger is. Zie, Furnée, dit is het wat mij zo spoedig to U aantrok met al de kracht van een geestdriftig gemoed."

Van de overige leden van het gezin aan de Korte Poten hebben wij veel minder materiaal. Boven-dien komen de jongelingsjaren van Louis in een later hoofdstuk aan de orde. Interessant zijn nog een aantekenboekje en een paar brieven van Hubertine, of Tine zoals zij zichzelf noemt. Naast een breipatroon voor kousen vinden we in het notitieboekje ook aantekeningen over het Nieuwe Testament. Maar een puntentelling voor een spelletje tussen Pa en Jet spreekt toch het meest tot de verbeelding.

Naar aanleiding van het huwelijk van Cato met Louis schrijft Tine aan „Lieve To": Je gaat een heerlijke tijd tegemoet, dik (!?) zusje. Wat grappig dat je mijn zusje bent, ik had er werkelijk geen beter kunnen wensen (...) Je mag je man niet teveel bederven, hoor! daar kunnen ze niet tegen. Soms laat je de pantoffel maar eens zwaaien, anders nemen ze maar een loopje met ons." Soekaboemi, 11 november 1895). In de P.S. belooft ze een extra glas op de gezondheid van het bruidspaar te drinken. Ze schrijft in deze brief ook over haar tochten te paard. „Het is soms een hele toer om in het zadel te blijven."

Zomer 1904 zijn Dirk en Tine op vakantie in Carelshaven. Tine is dan al ziek en waarschijnlijk is dit de laatste brief die ze aan haar moeder heeft geschreven. „We genieten hier met volle teugen van de goddelijke buitenlucht (...) Ik ben al een ander mens geworden. Alles blijft erin en 's morgens eet ik brood en 's avonds ook weer dus wat vooruitgang. Ik heb hier geen vermoeidheid en slaap als een roos.” (Carelshaven, 7 juli 1904). Maar in een waarschijnlijk later geschreven, ongedateerde brief (van huis, vrijdagmorgen) aan Jet schrijft ze dat dr. Roessingh niet tevreden is. „Nu heb ik een versterkend middelje gekregen en verder moet ik zoveel eten als ik maar kan en mag ik helemaal geen stout drinken. 't Enige wat ik heerlijk vind van 't recept is dat ik heel veel fruit moet eten.

Nu was ik laatst bij oom (d.i. Willem, de broer van Hendrik Jan, de bankier) op 't kantoor en die vroeg wat ik eten moest en toen ik vertelde van het fruit zei Herman (Tine's neef): „Nu, daar is wel aankomen aan, vooral perziken”, en schrik nu niet, daar kwam 's middags een kistje met 10 perziken en 3 soorten prachtige pruimen van ...Herman en zijn vrouw...”

Tine overlijdt op 11 september 1904 te 's Gravenhage. Evenals haar broer Anton werd ze slechts 35 jaar oud.

Zoals wij al eerder hebben gezien waren Ma en Jet na de dood van Hendrik Jan samen gebleven. Als Jet trouwt met Leon Paschal - ze hadden elkaar op een vergadering van het genootschap Diligentia ontmoet -, op 18 October 1902 komt Ma bij hen in huis. „Zacht en kalm” sterft zij op 27 juni 1917, kort na haar 83-ste verjaardag ten huize van Johan van Oldenbarneveltlaan 86. Van haar worden twee envelopjes bewaard. In het envelopje „Laatste verjaardag van Ma, 12 juni 1917” (moet zijn: 11 juni) bewaarde zij haar verjaardagsgeld: f3,50. Blijkens een aantekening is hiervan f2,50 besteed aan handschoenen. De overblijvende gulden bevindt zich nog in het envelopje: een zilveren munt, tijdens de regering van koning Willem II, Groothertog van Luxemburg, in 1847 geslagen.

In een tweede envelopje „Na mijn dood open te doen” een briefje: „Daar ik aan Louis het horloge van zijn vader heb gegeven en aan de twee jongens (w.s. Han en John) elk een horloge van Anton is mijn laatst(e) wil dat Jet de klok krijgt. Je moeder, J.M. Furnée-Tielman”.

De Klok, afkomstig van Louis' grootmoeder van Nooten (Patriciaat pag. 103) heeft Jet bij haar dood aan John nagelaten.

Hoofdstuk IV paragraaf 3

Louis' jonge jaren

Wij hebben al eerder gezien dat Louis of Lewis op 12 juni 1867 in Den Haag op de Turfmarkt 23 geboren werd. Later verhuisde hij met zijn ouders, broer en zuster naar Korte Poten 8, waar zijn ouders gedurende zijn studietijd in Utrecht zijn blijven wonen.

Louis bracht zijn middelbare schooltijd door op de H.B.S. aan het Bleijenburg. Het hek voor het schoolplein werd 's avonds altijd afgesloten met een ijzeren ketting. Een sterke klasgenoot heeft deze ketting op een zomerse avond eens kapot getrokken. Ook vertelde Louis op zijn oude dag altijd dat hij Nederlands kreeg van de latere Leidse hoogleraar Jan ten Brink.

In 1886 deed Louis belijdenis in de Remonstrantse kerk. Zelf vertelde hij later dat hij Remonstrants geworden was omdat de predikant van de Hervormde kerk hem wegens het uithalen van allerlei kwajongensstreken de toegang tot de catechisatie had ontzegd.

Een stenen haasje werd door hem in die tijd verkoperd en is nog in de familie.

Louis schilderde en was geïnteresseerd in natuur en muziek.

„Ik doe voortdurend mijn best om beesten voor je te verzamelen,” schreef broer Anton, w.s. in 1884 vanuit Indië. „Zo heel gemakkelijk gaat het anders niet om torren en vlinders te verzamelen (...). Je doet zeker nog veel aan piano, hè? Je moet dat maar volhouden. Ik heb hier prachtig horen spelen en je zult er zoveel plezier van hebben.”

Al jong wist Louis dat hij apotheker wilde worden. Een eerder citaat uit dezelfde brief: „Louis, ook jou heb ik iets te zeggen. Ik hoop en vertrouw dat je met succes zult overgaan. Kerel, je komt dan in de vierde klas. Dan enige jaren van studie en je zult apotheker zijn. Probeer het dan eerst in Holland, apotheker in Den Haag is naar mijn inzien een goed baantje...”